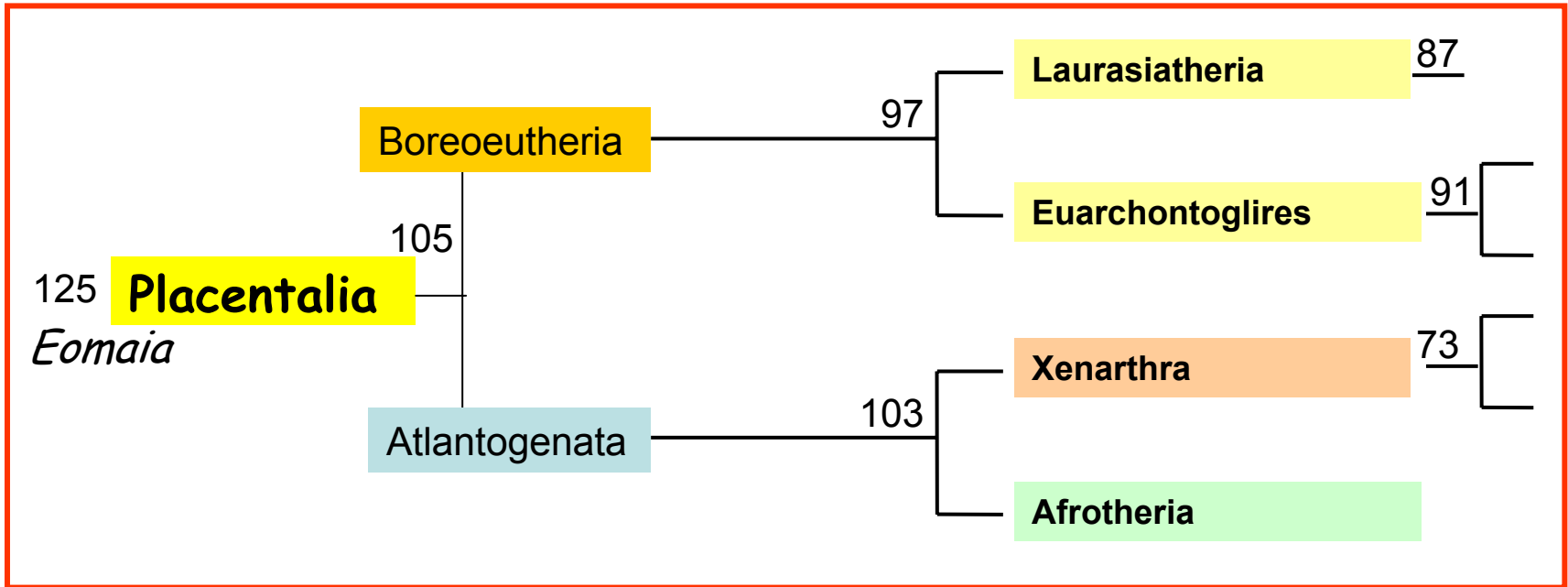
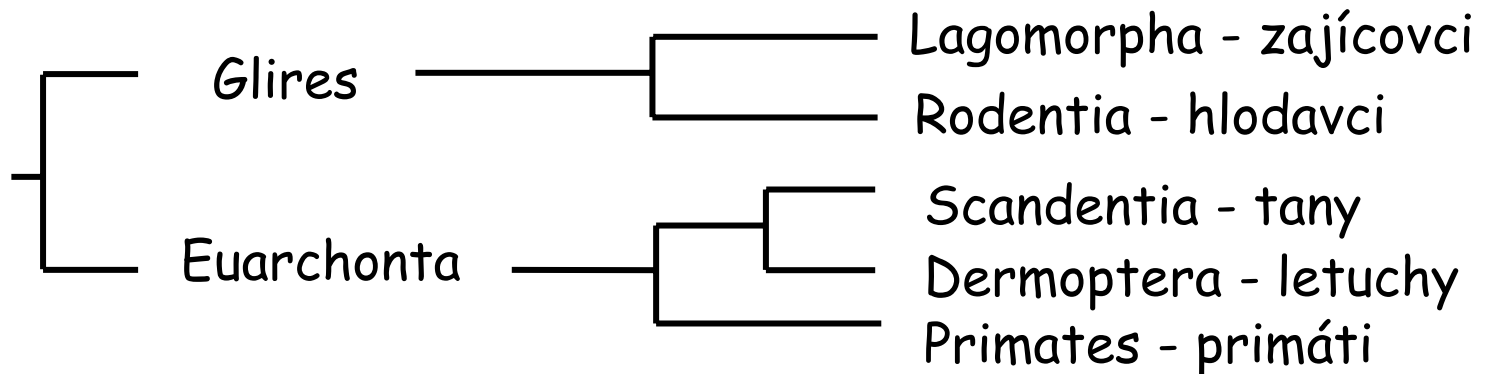

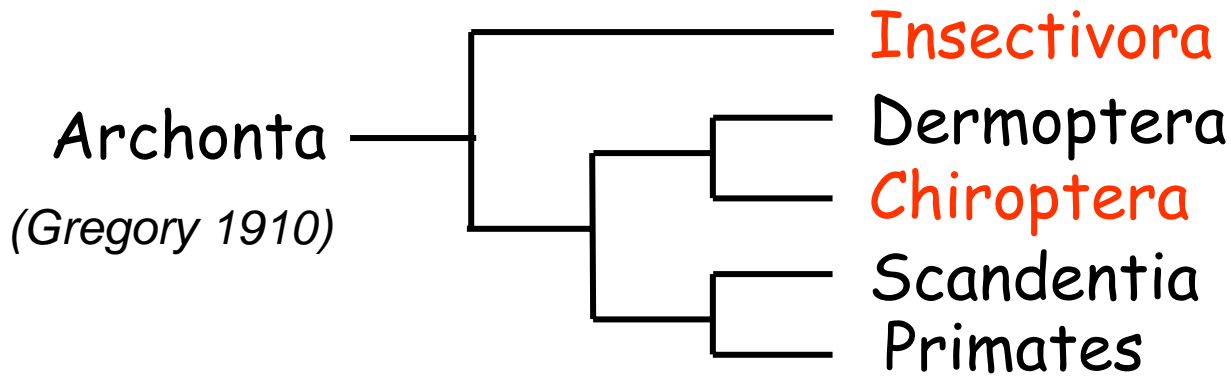
Euarchontoglires

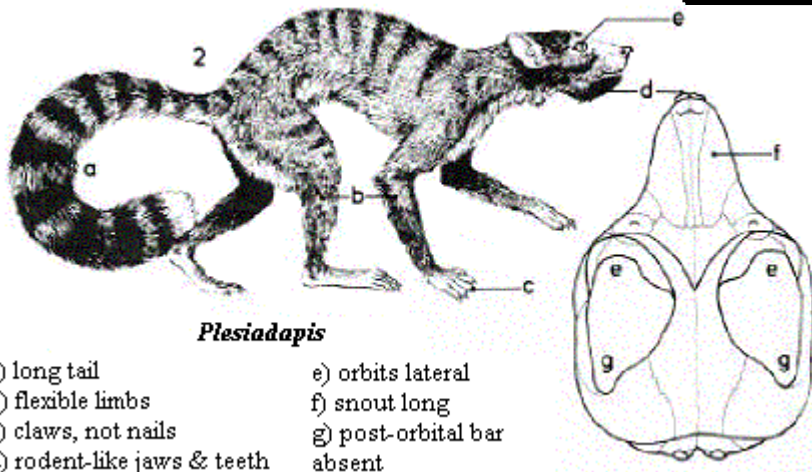
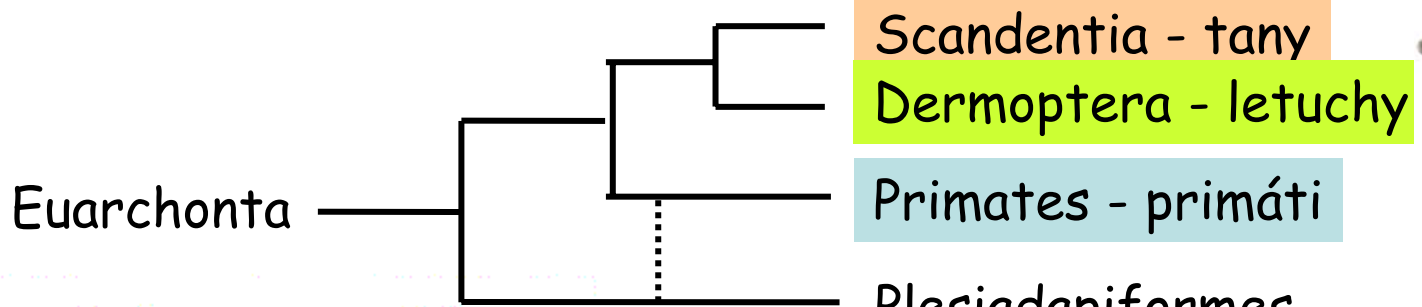
Podle Murphy et al. 2007

Předkové v Asii před 85-90 mil. lety

Archonta = Euarchonta + Insectivora + Chiroptera

Plesiadapiformes
střední paleocén - 60 Mya
Evropa, SAM

terestrický předek → arborikolní
(frugivorie, herbivorie)
velké řezáky a diastema)

- a) long tail
- b) flexible limbs
- c) claws, not nails
- d) rodent-like jaws & teeth
- e) orbits lateral
- f) snout long
- g) post-orbital bar absent

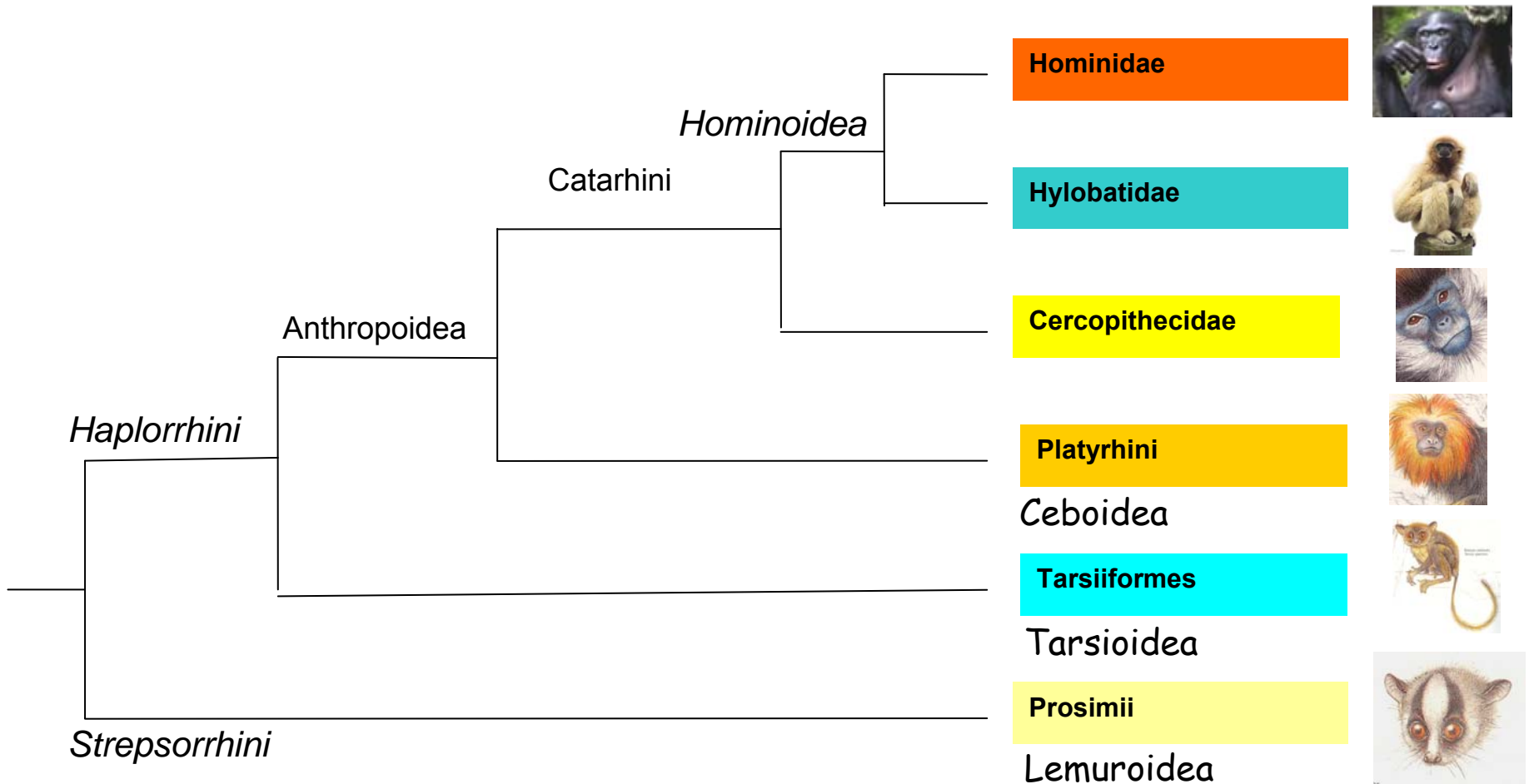
Primates - primáti

Primates = první, nejvyšší (Karl Linné)

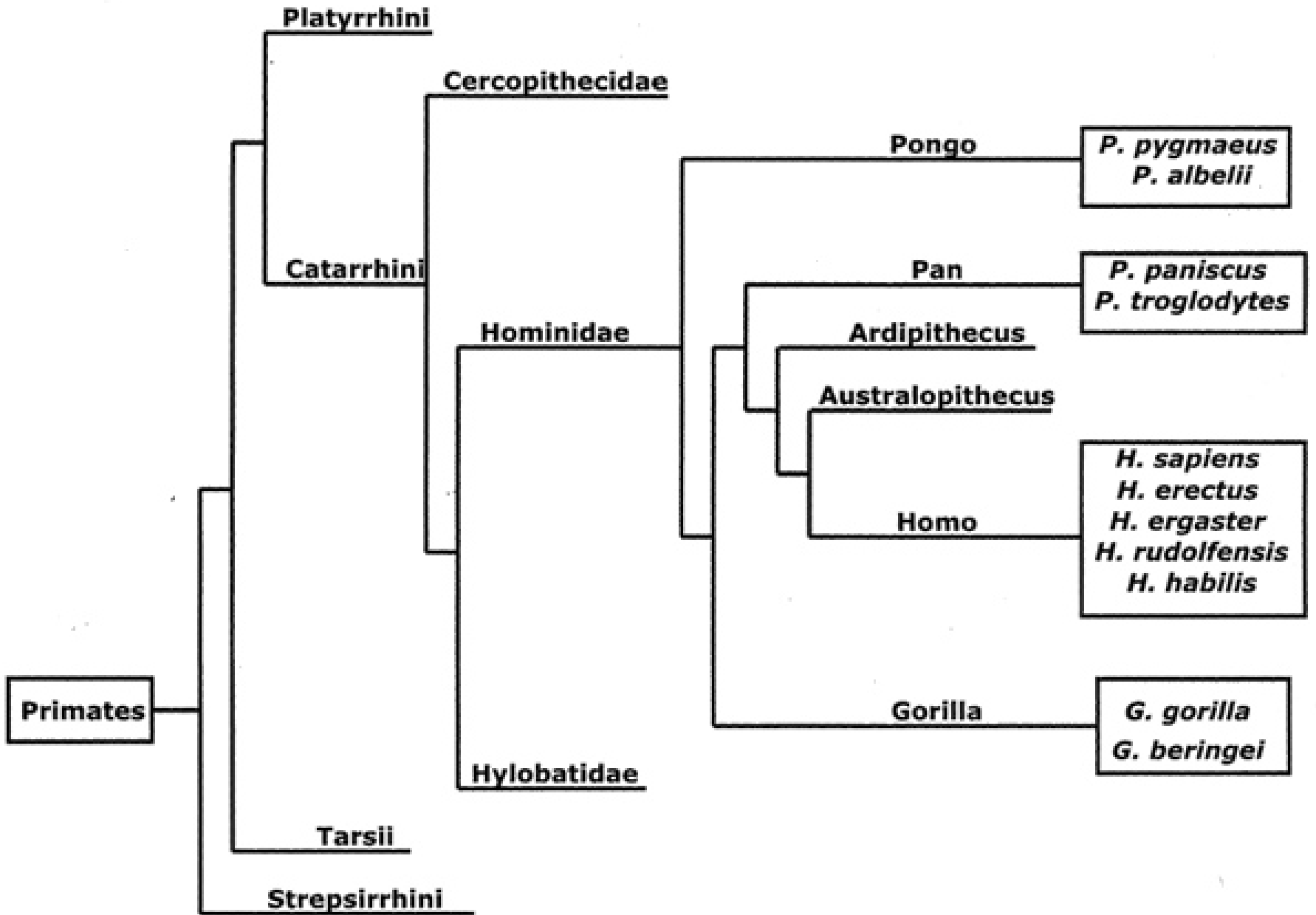
Arborikolní s přechodem k denní aktivitě (barevné vidění), adaptace ke šplhání - palec v opozici, ohebné prsty často s nehty, volný ramenní kloub - clavícula; tendence k prostorovému vidění, „generalizování“ savci, úplný bunodontní chrup (2133), počet zubů 18-38, gyrencephální mozek, redukce čichu - zkracování viscerokrania a zesílení jařmového oblouku, uzavírání očních, reprodukce - K-stratégové

Tropické lesy, 13 čeledí, 233 rec. druhů

Primates - primáti

Strepsorrhini - lemuři, rhinarium vyvinuto - stále vlhká, lysá kůže kolem nozder
Haplorrhini - ostatní, redukované rhinarium

Primates

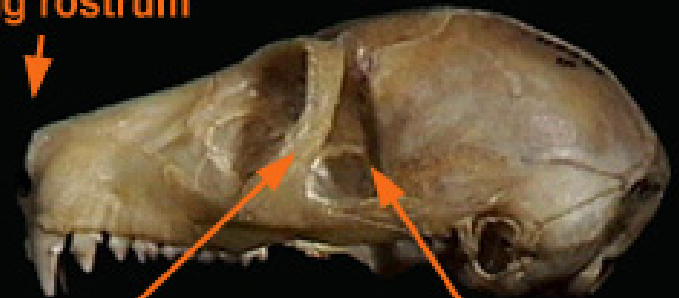
Haplorhini

Strepsirhini

relatively short rostrum

relatively long rostrum

postorbital bar

temporal fossa

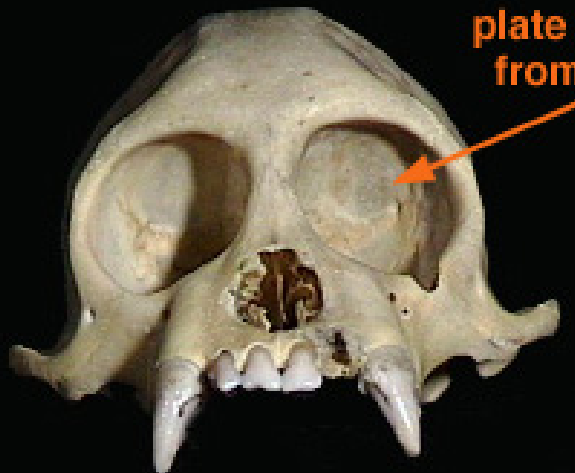

plate separating orbits from temporal fossa

no plate

Prosimii - poloopice

- prsty většinou s drápy, palec vždy nehet, palec zadní končetiny chápavý. i srůstý prstů, hřebínek na drápku 2. prstu zadní končetiny
- velké oči - očnice ještě vzadu otevřené, převážně noční, malý mozek, zadní končetiny delší než přední, živí se hmyzem, nebo mlád'aty obratlovců, i býložraví
- krátká říje, 2-3 hlolá a slepá altriciální mlád'ata
- 7 čeledí, 88 druhů, subsaharská Afrika, Madagaskar, JV Asie

lemur kata *Lemur cata*

outloň *Nycticebus coucang*

Lemuroidea: jen Madagaskar, *lemuros* - lat. duchové zemřelých, duchové noci - světélkující oči, naříkavý pláč (indri - rezonanční vak na průdušnici - 2-3 km)

Cheirogaleidae - makiovití (trpasličí lemuři) - 15 (maki - *Cheirogaleus*, *Microcebus*, *Allocebus*), tuk v kořeni dlouhého ocásku, aestivace, 36 zubů, **noční**, veg.

Microcebus

maki

lemur kata

lemur vari – pralesní forma

lemur vari – pralesní forma
poloostrov Masoala

Lemuridae - lemuři denní, 10 (Lemur catta, Eulemur, Hapalemur, Valecia), denní, čištění srsti spodními řezáky a špičáky, 36 zubů, dráp jen na 2. prstu zadní nohy, jinak nehty, veg., i na Komorských ostrovech

noční lemur - *Lepilemur*

Megalapidae - lemuři noční, 23 (*Lepilemur*), jen 32
zubů, chybí horní řezáky

Daubentoniidae - ksukol ocasatý (aye-aye), *Daubentonia madagascariensis*, jen 18 zubů, srostlé řezáky k hlodání - skořápky ořechů, vpředu dlouhý prostřední prst k vytahování dužniny z bambusových stébel, ořechů ze skořápky, hmyzu ze dřeva, **noční**

ksukol

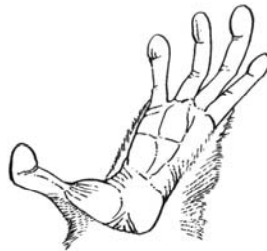
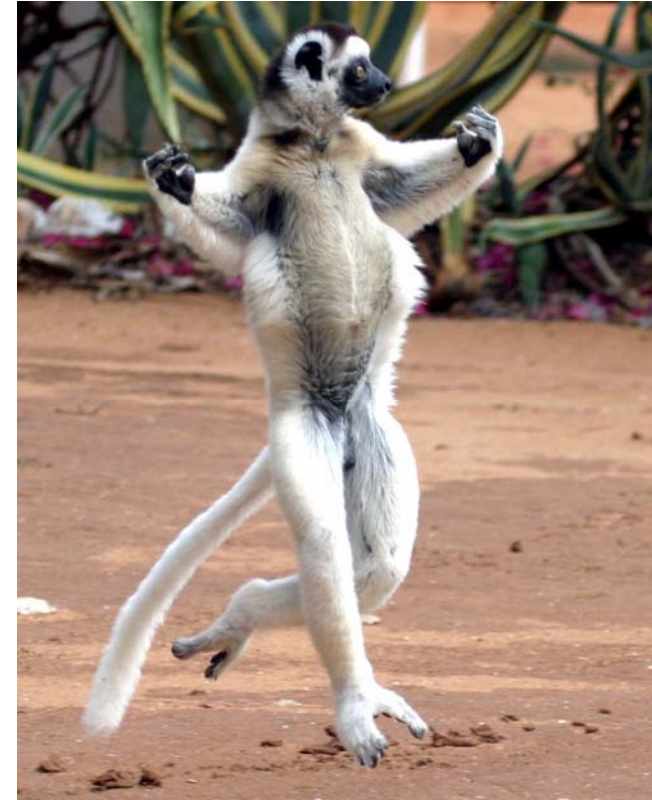

„madagaskarská veverka“ -
srostlé řezáky v hlodavé zuby

Indriidae - indriovití 11 (Indri, Avahi, Propithecus - sifaka), největší, dlouhé zadní končetiny, tělo ve svislé pozici, chůze po dvou, mezi prsty blána, 30 zubů, denní, veg.

sifaka

indri – redukovaný ocas

avahi – redukovaný ocas

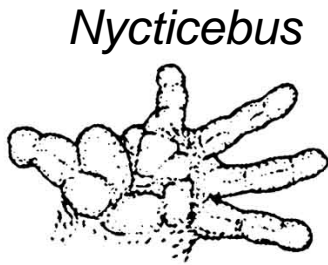

Loroidea: Afrika, Indie, JV Asie

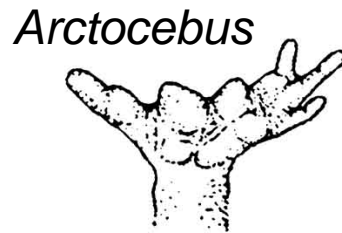
Lorisidae - outloňovití 6 (Arctocebus, Nycticebus, Loris, Perodicticus - outloň, lori, potto), zavalití, kulatá hlava, malé boltce, velké oči, zakrnělý ocas, 2. přední prst zakrnělý, zadní s česacím drápem, ovoce i hmyz, **noční**, Indie, Cejlon (lori) a JV Asie, Indonézie, Borneo, Filipíny (outloň), Afrika (potto)

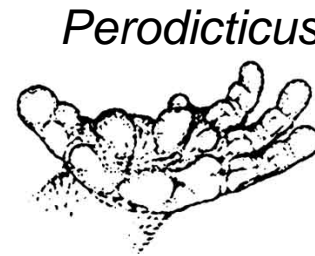
Loris

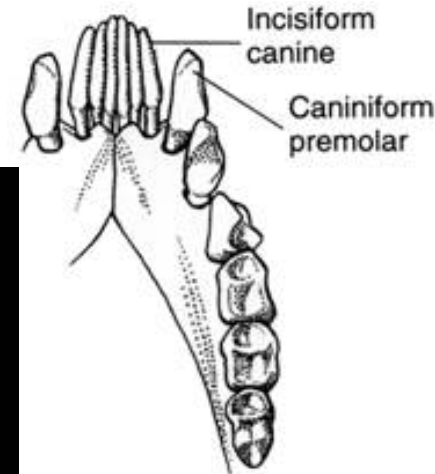
Nycticebus

Arctocebus

Perodicticus

outloň

Galagonidae - kombovití 12 (*Galago*, *Galagoides*, *Euoticus*, *Otolemus*),
Afrika, 36 zubů, velké boltce, děti buše, dlouhé nohy, chytání
létajícího hmyzu, dlouhý ocas - kormidlo při skoku, vedle hmyzu se žíví
pryskyřicí a mízou stromů, překociální mlád'ata, aktivita soumráčná až
noční

komba ušatá

Tarsioidea - nártouni (7)

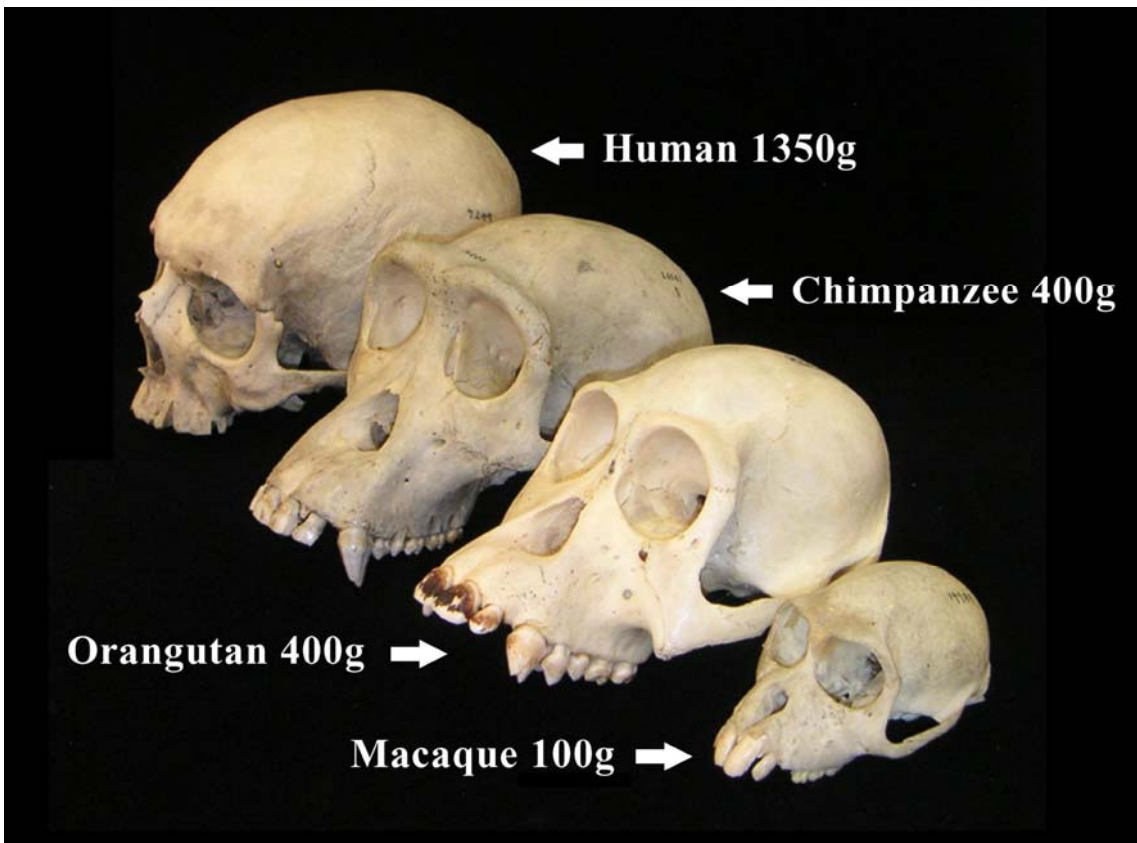
Pokročilá stavba mozku, JV Asie, noční - velké oči, velká hlava, malý trup, dlouhý ocas, na prstech paličkovité přísavky, dlouhé nártý (tarsalia), loví skokem hmyz a drobné obratlovce

Tarsiidae - nartounovití
(Tarsius)

Anthropoidea - vyšší primáti

zkrácený obličej, oči ve frontální rovině s uzavřenými očnicemi, dokonalý zrak, velký gyrifikovaný mozek, nehty, denní aktivita (vyjma JM mirikina), převážně býložraví (plody), kosman zakrslý - gorila

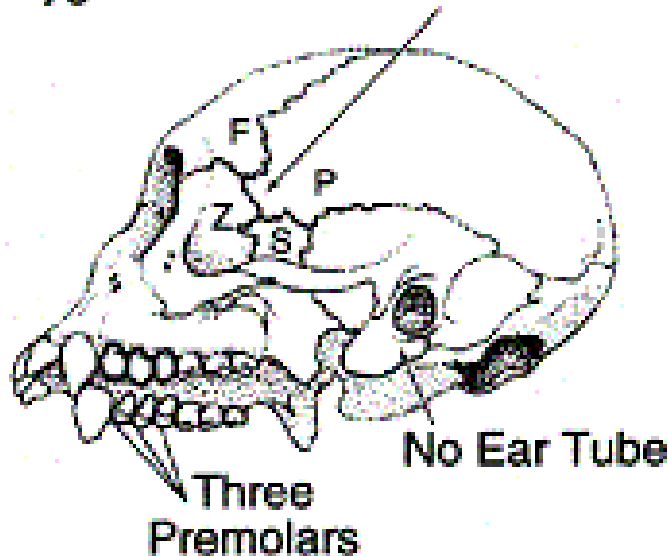

Platyrrhini (Ceboidea) - ploskonosí, opice N. světa (4 čeledi, 128 druhů), drápkaté opice

Široká mezi nosní přepážka, ectotympanicum - tenký prstenec, JAm

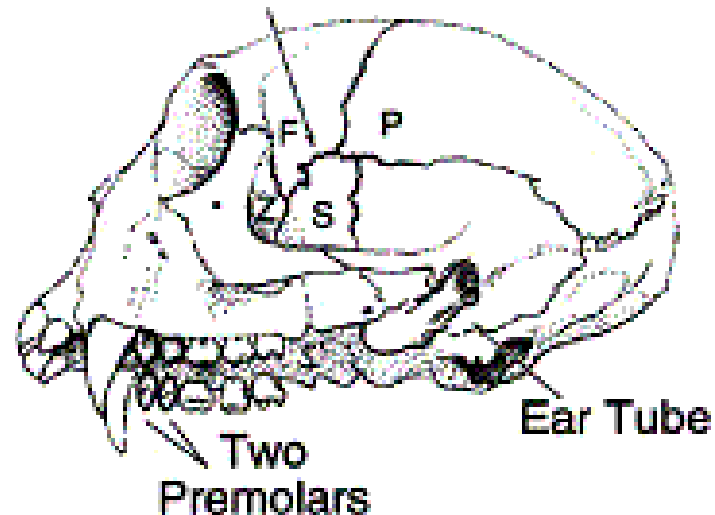
PLATYRRHINES

Zygomatic-Parietal Contact

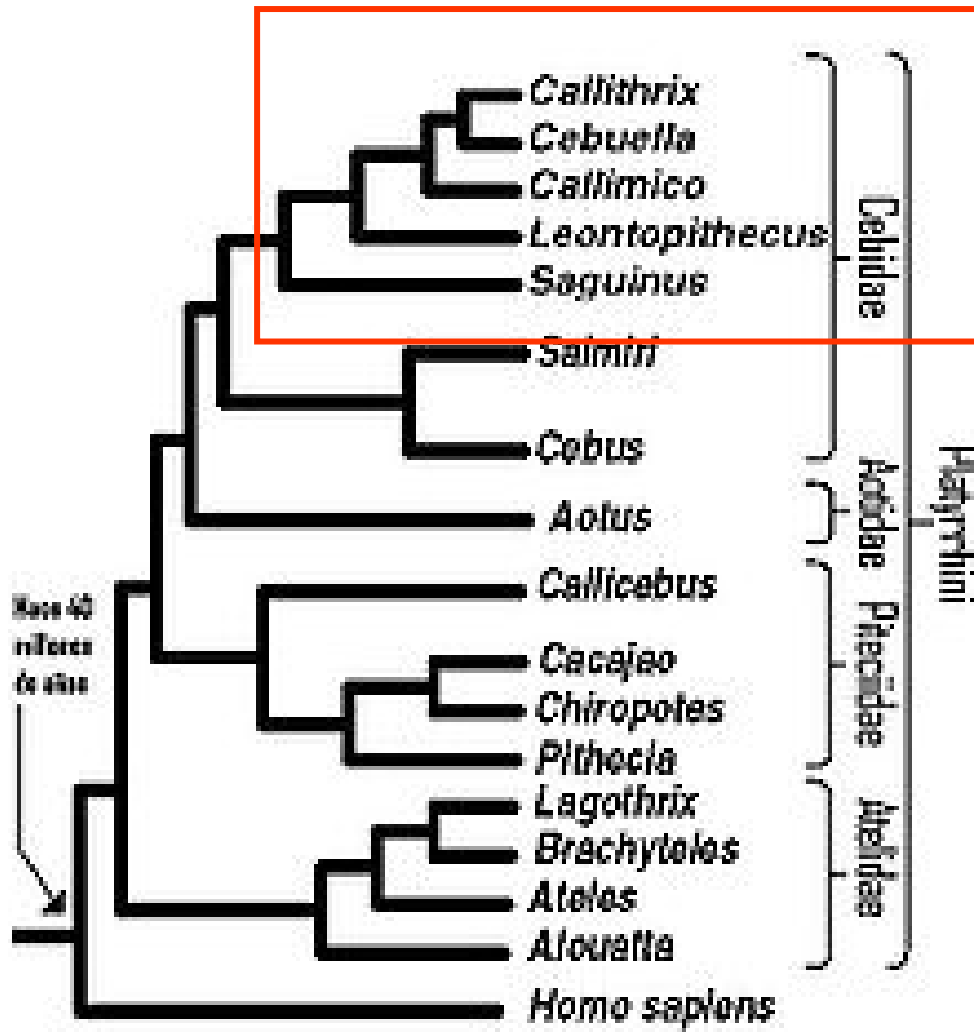

CATARRHINES

Frontal-Sphenoid Contact

Callithricidae - kosmanovití (26), většina prstů s drápkou, primitivní, hladké hemisféry, nechápavý ocas delší než tělo, bledě modré malé oči, osrstěné boltce

Callos = řec. krásný

kosman zakrslý *Callithrix pygmaea*

kosman bělovousý *Callithrix jacchus*

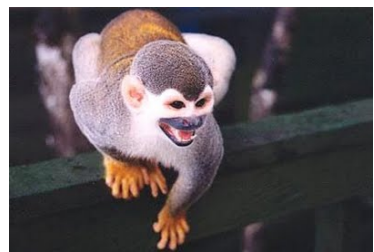
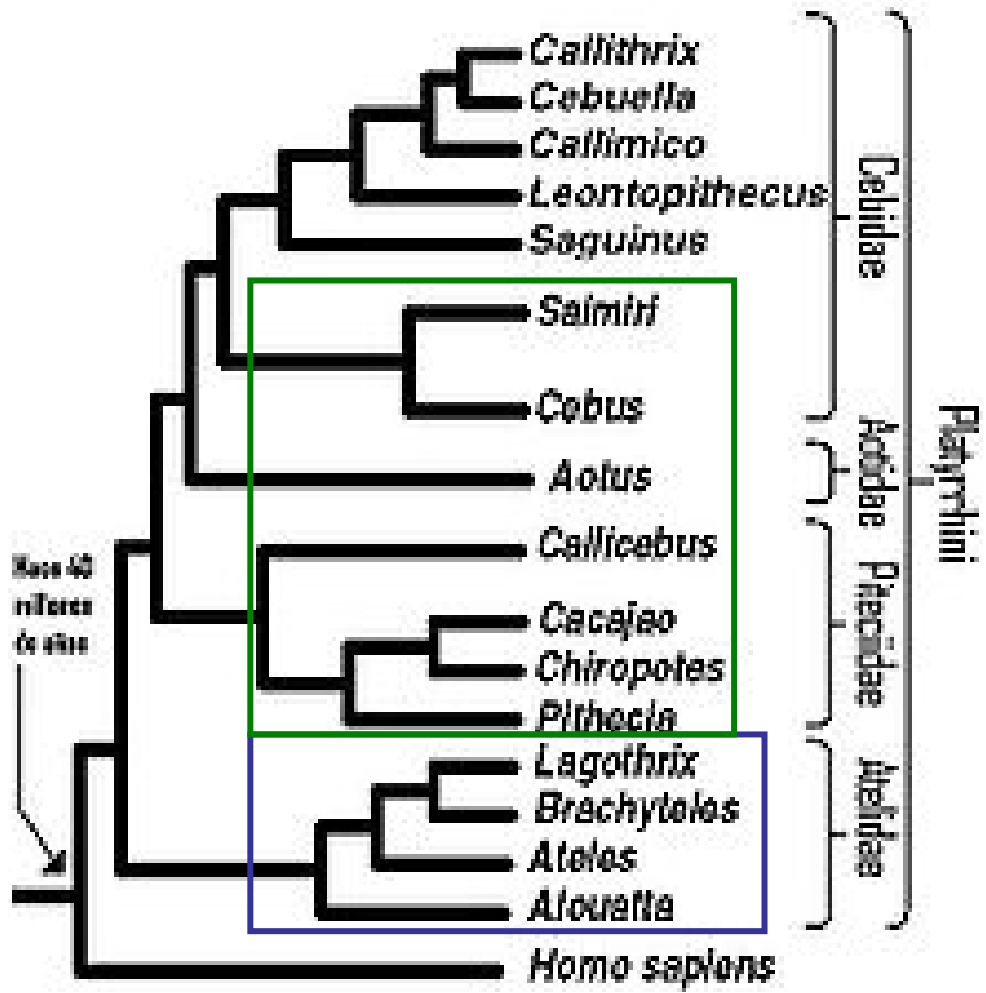
tamarín žlutoruký *Sanguinus* tamarín pinčí

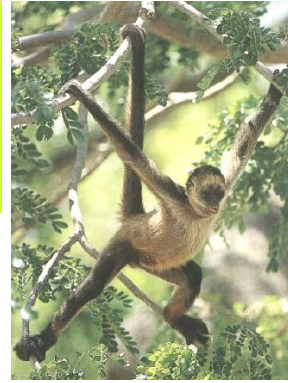
Ivíček zlatý *Leontopithecus rosalia*

Cebidae - malpovití (58), tropické pralesy JAm, noční mirikiny, malpy s chápavým ocasem, neosrstěný boltec

Atelidae - chápanovití, chápavý ocas, brachiátoři

kotul
malpa
mirikina
titi
uakari
chvostan
chvostan
chápan
chápan
chápan
vřešť'an

Catarrhini (Ceropithecoidea) - úzkonocí, opice St. světa
 úzká nosní přepážka, ectotympanicum - dlouhá trubice, Afr., Asie, zubní
 vzorec (2123), ocas není chápavý, sedací hrboly, palce v opozici, na ruce
 i redukován, jen nehty, samice mají menstruační cyklus
Cercopithecidae - kočkodanovití (130), klenutá lebka, hulmani (As),
 guerézy (Afr), makakové (As), paviáni (V Afr, PŘAs), kočkodani (Afr)

h. posvátný

gueréza
plášťková

m. rhesus

p. plášťkový

mandril

kahau

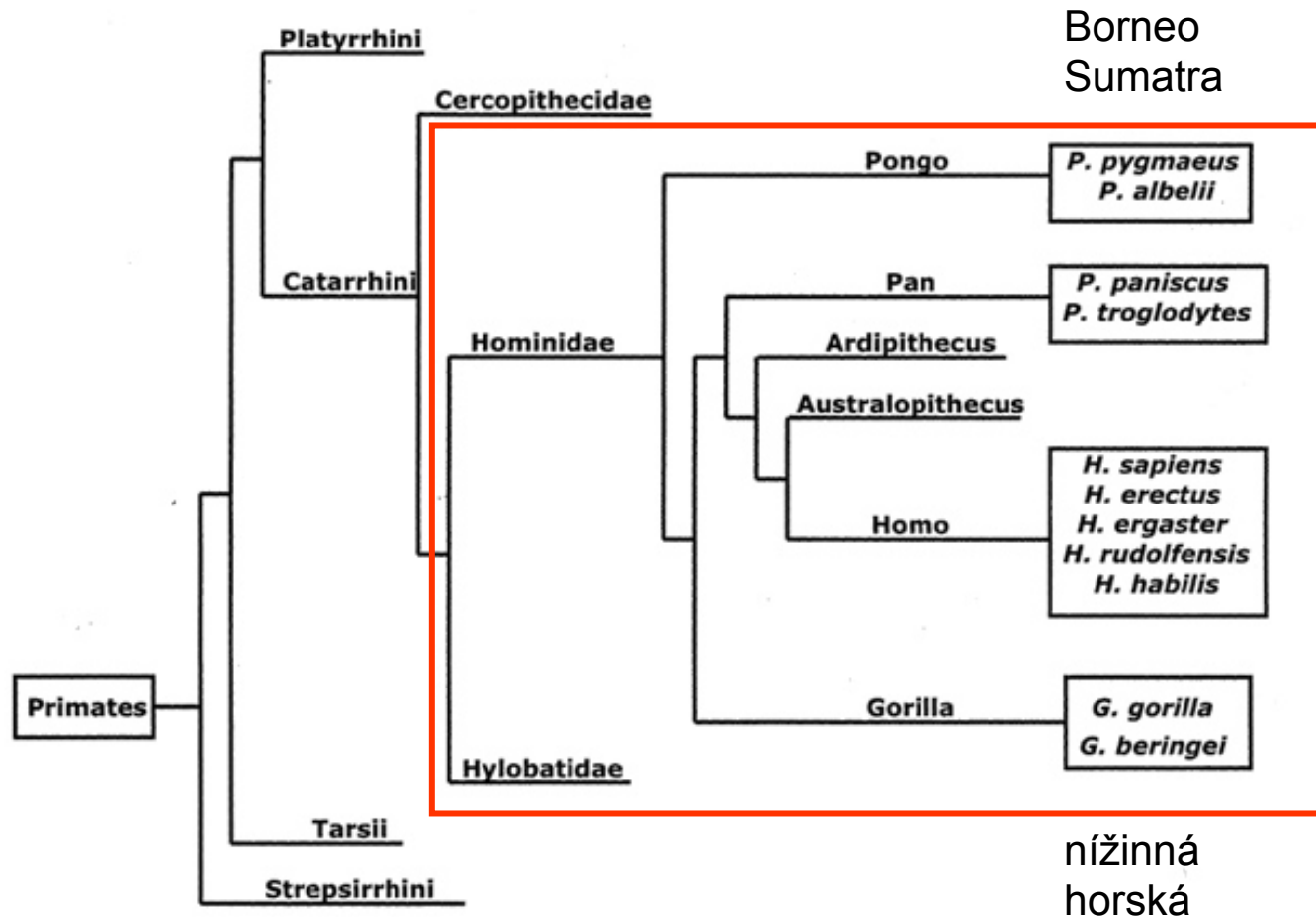
k. husarský

Hominoidea

Z úzkonosých opic, velcí s dorzoventrálně zploštělým hrudníkem, prodloužené přední končetiny, brachiace, ztráta ocasu, malé nebo bez sedacích hrbolů, drypitékový vzorec stoliček (Y), dlouhá gravidita, 1 mládě; Hylobatidae (giboni, 14)) a Hominidae (lidoopi a lidé)

Hylobatidae - stromoví brachiátoři, po zemi bipedně

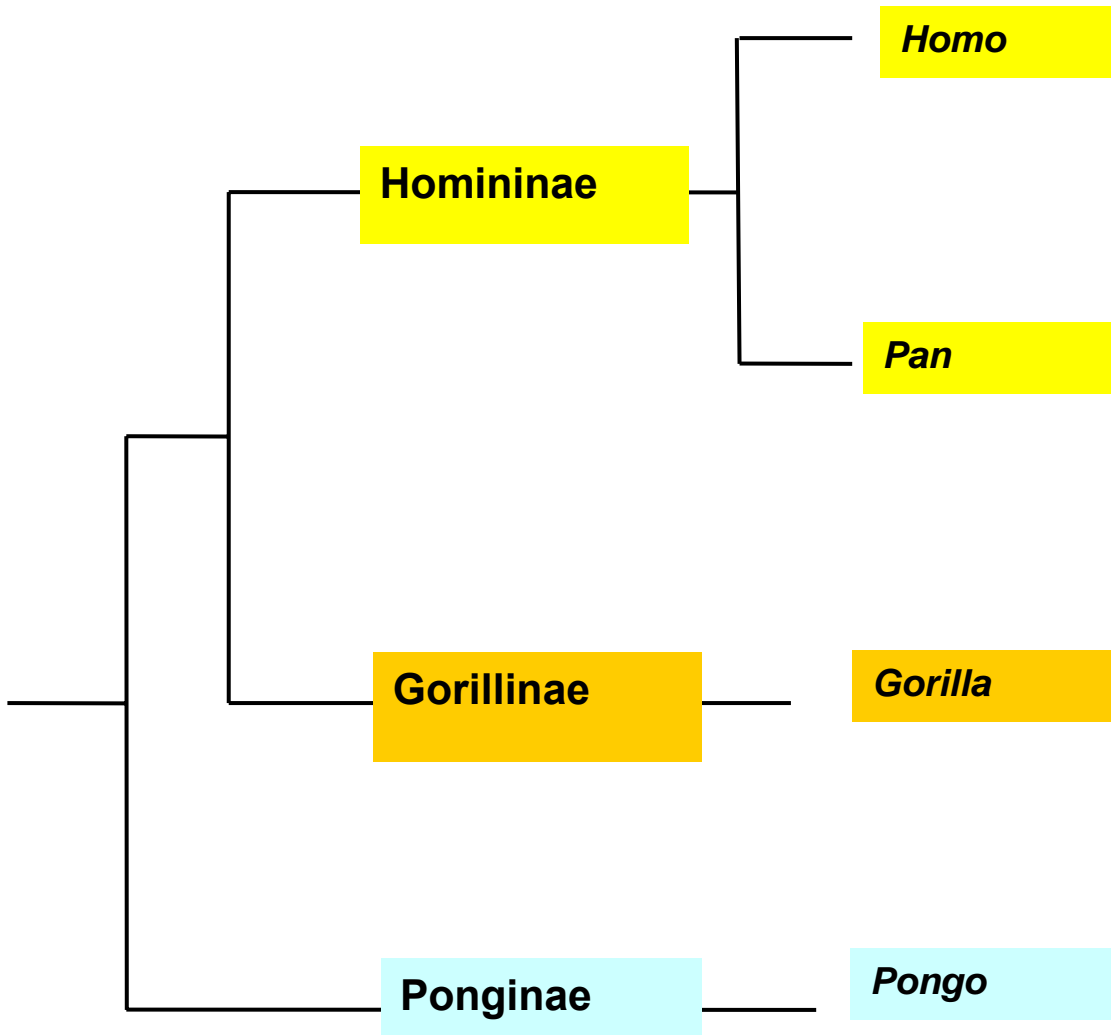
g. lar

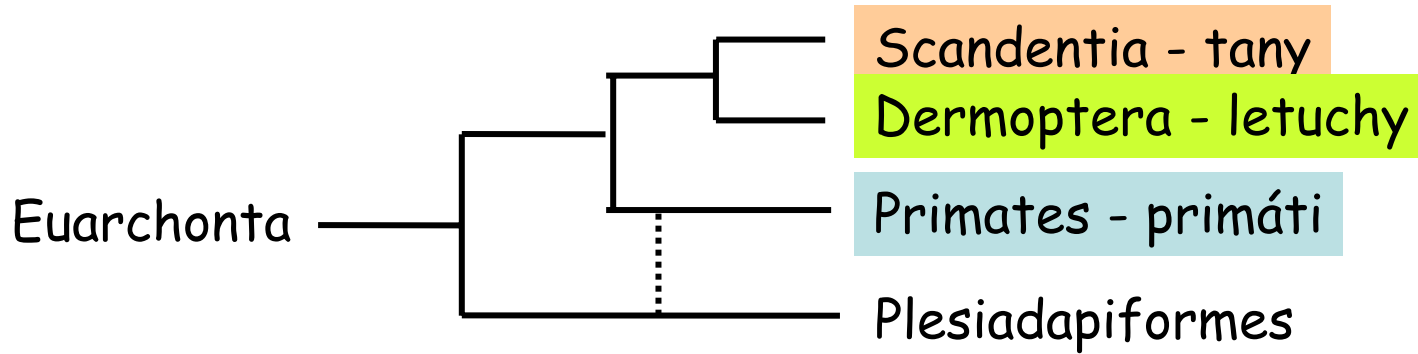

siamang

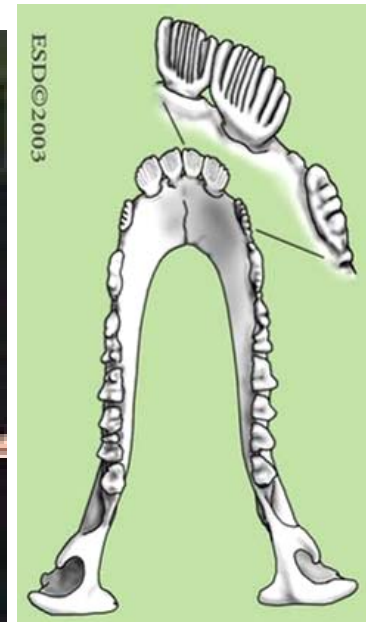
Hominidae

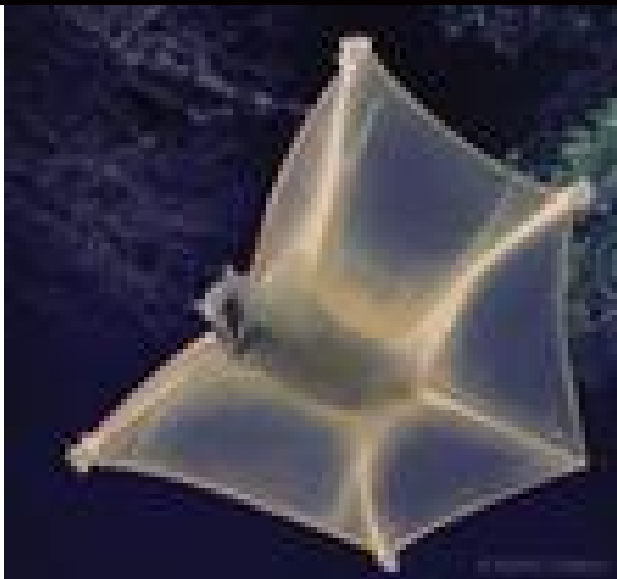

Dermoptera - letuchy

- osrstěný kožní lem - pasivní klouzavý let (flying lemurs), přes 130 m, **stromoví**, soumravná aktivita, velké dopředu směřující oči - stereoskopické vidění, býložraví - úplný chrup, **hřebenité spodní řezáky** (až 20 hrotů) i k čištění srsti,
- velký žaludek a dlouhé stočené tlusté střevo s mikroorganismy trávicími celulózu, velikost kočky (*Cynocephalus volans*, *C. variegatus*)
- l. filipínská, l. malajská)

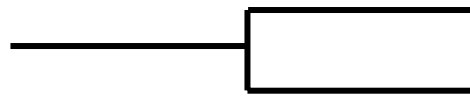

Scandentia - tany

- protažený čenich, nápadné boltce, dilambdodontní chrup
- JV Asie, stromoví, podobní veverkám („tupaia“), dlouhý osrstěný ocas, lov předními tlapkami, insektivorní, velká mozkovna, uzavřené očné (jako primáti), protáhý lysý čenich jako rejsek (tree shrews), dilambdodontní stoličky (W), sublingua, dlouhé pětiprsté končetiny, pohyblivé boltce, úplný chrup (38 zubů, I2/3, C1/1, P3/3, M3/3), velké horní řezáky, malé špičáky, široké stoličky, **denní aktivita**, již na konci křídý
- t. obecná (*Tupaia glis*), t. péroocasá (*Ptilocercus lowii*)
1 čeleď, 20 druhů
Tanovití (Tupaidae)

Glires

Lagomorpha - zajícovci

Rodentia - hlodavci

Glires

Býložraví s hlodavými zuby, bez špičáků; s diastemou, charakteristické žvýkácí svaly, palearktický původ

Lagomorpha - zajícovci (80-92)

řec. *Lagos* = zajíc, paleocén - *Eurymylus* - VAs

- v horní čelisti **2 páry řezáků**, I² - hlodák - na celém povrchu sklovina; za ním drobný I³; lofodontní stoličky s vysokými korunkami (hypsodontní), svalový výběžek nevyvinut, býložravci
- **cekotrofie**
- kulovitý čelistní kloub
- ploskochodci s osrstěnou spodinou tlapek, redukovaná clavicula
- u samců scrotum před penisem, bez bakula

Pišťuchovití (Ochotonidae, 26) eocén

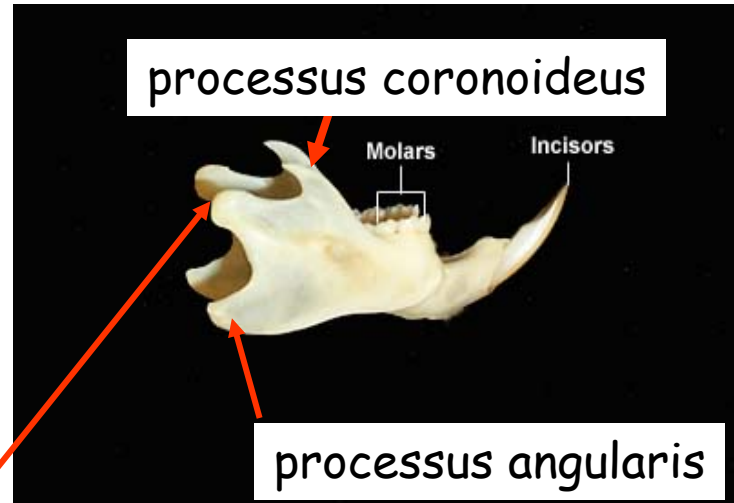
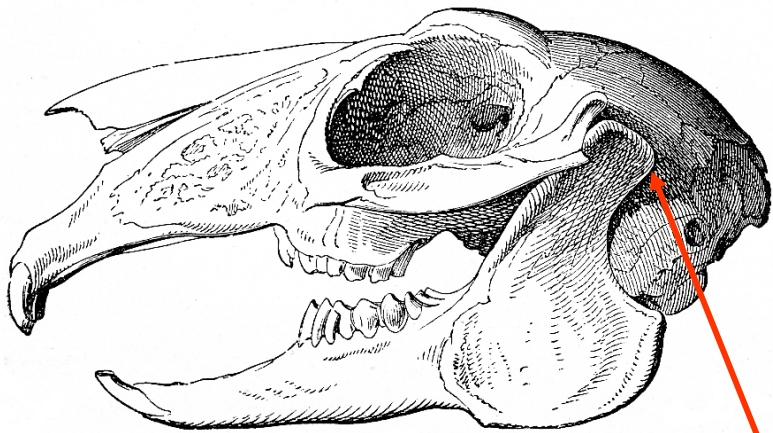
- velehory Asie a SAm, krátké boltce, zakrnělý ocas

Zajícovití (Leporidae, 54-58) paleocén

- pozemní, hrabou nory, prodloužené boltce a zadní nohy, rozeklané pysky, slepé střevo 10x větší než žaludek, krátký ocas, *Lepus* (28)

Lagomorpha

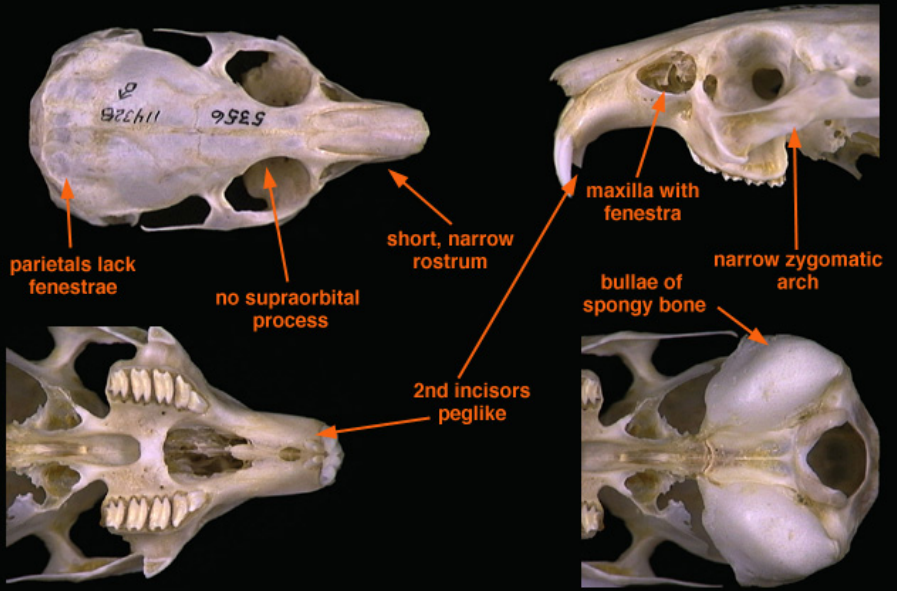
Rodentia

processus articularis

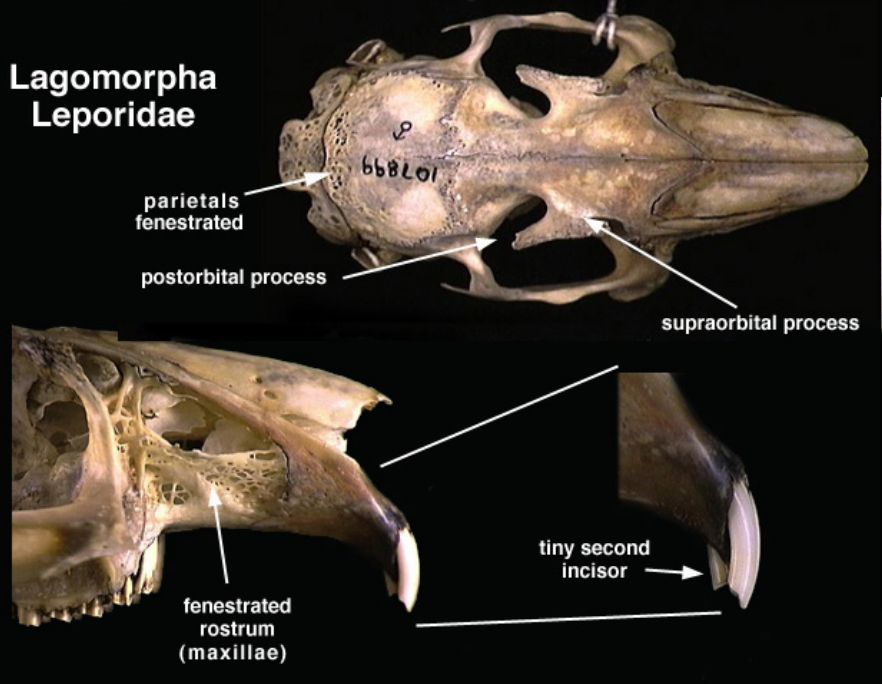
Ochotonidae

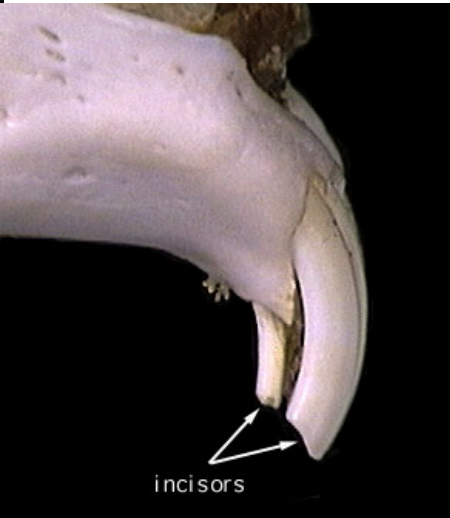
Ochotona princeps

Lagomorpha Leporidae

Oryctolagus cuniculus

Lepus europaeus

Lepus europaeus

Oryctolagus cuniculus

zajíc

králík

Rodentia - hlodavci (přes 2000 druhů, u nás 26)

- diprotodontní chrup - jen s **jedním párem hlodáků** v každé čelisti, sklovina jen zepředu, diastema, na mandibule zřetelný p. angularis
- I1/1, C0/0, P2/1, M3/3 = 22, ztráta P = 16, rypoš stříbřitý 28 zubů
- úplný jařmový oblouk, clavicula, bakulum
- diferenciacce **m. masseter** - systematický znak (Brandt 1885)
- známí z počátku třetihor, ale podle molekulárních hodin již před 100-94 mil. lety
- rychlá evoluce
- typy podle m. masseter:

protrogomorfní (bobruškovití - SAm, rypoši - Af), **m.m. na ventrální povrch jařma**

sciuromorfní (veverkovití, bobrovití - Spol, pytlonošovití, pytloušovití - SAm), **2 větve m.m. na jařmo, 1 laterální větev podél jařma na rostrum**

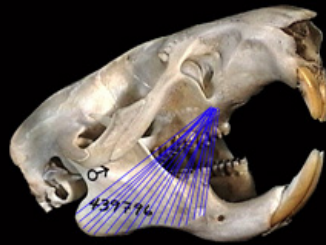
hystrikomorfní = kaviomorfní (šupinatky - Af, tarbíci - Af, As, gundiové - Af, dikobrazovití - Af, JAs, paky a agutiové - Jam, morčata, nutrie), **střední větev mm. pod jařmem na rostrum skrz rozšířený infraorbitální otvor, laterální větve na jařmo**

myomorfní (myšovití, plchovití) - **1 laterální větev m.m. pod jařmem na rostrum**

Myomorphous condition

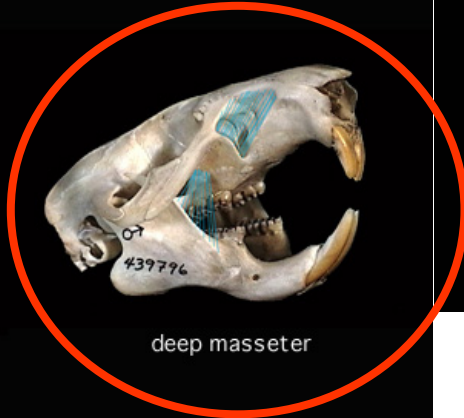
infraorbital foramen
zygomatic plate

superficial masseter

lateral masseter

deep masseter

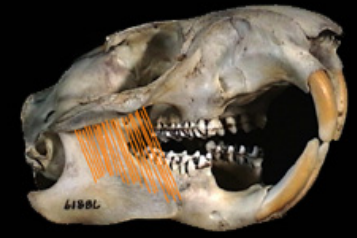
Medial masseter

A

Protrogomorphous

B

Sciuiromorphous

C

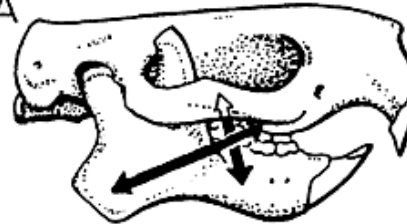
Myomorphous

D

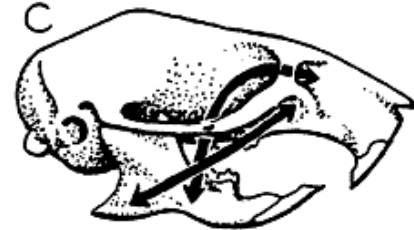

Hystricomorphous

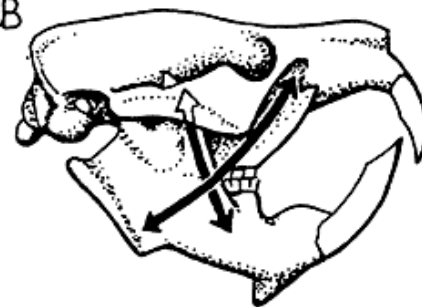
A

C

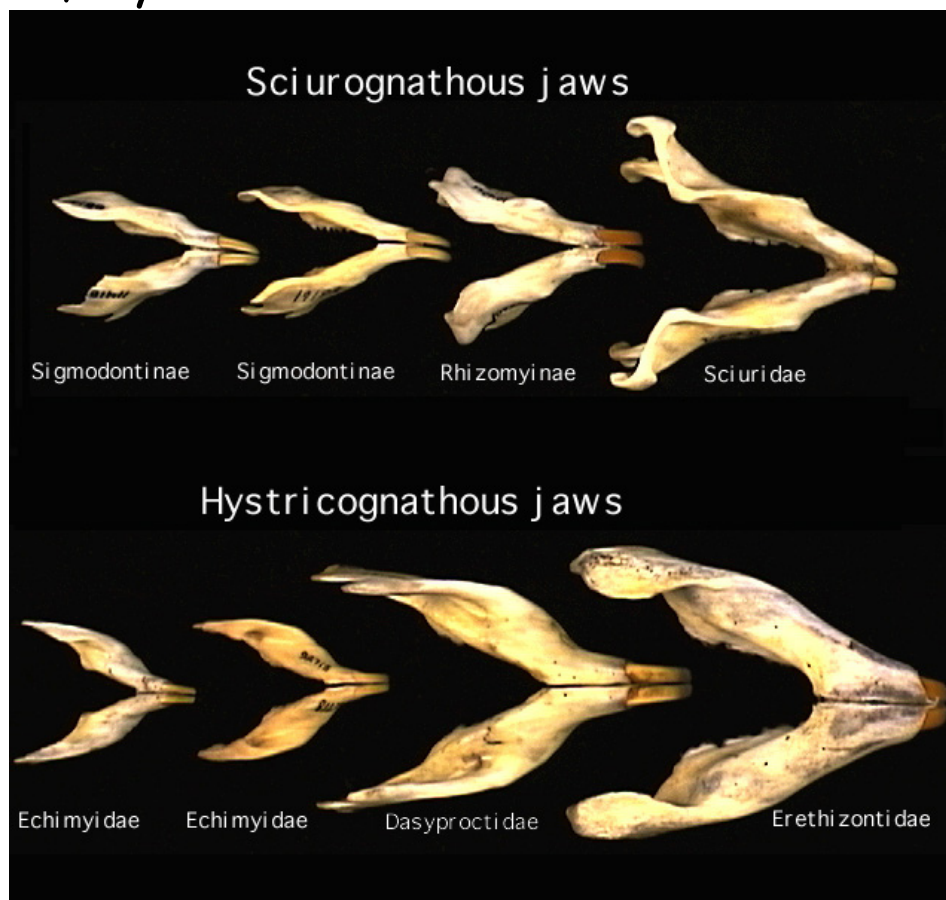
B

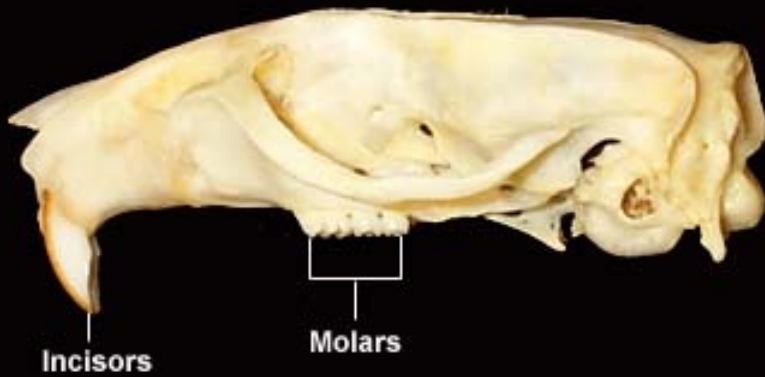

D

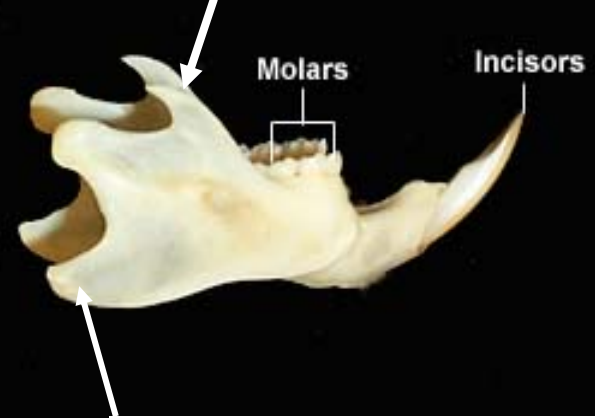

- typy podle polohy p. angularis mandibulae: **sciurognátní** - p.a. je pokračováním spodního okraje mandibuly, pod zubní řadou, může se stáčet dovnitř a **hystriknátní** (230) (Tullberg 1899) - p.a. silně vybočený ven mimo zubní řadu, začíná na rameni mandibuly
- krátká gravidita, početné vrhy, mláďata altriciální, i prekociální (JAm)
- 28-33 čeledí, 2277 druhů (40 % savců)
- pozdní paleocén, myšovití až koncem třetihor

processus coronoideus

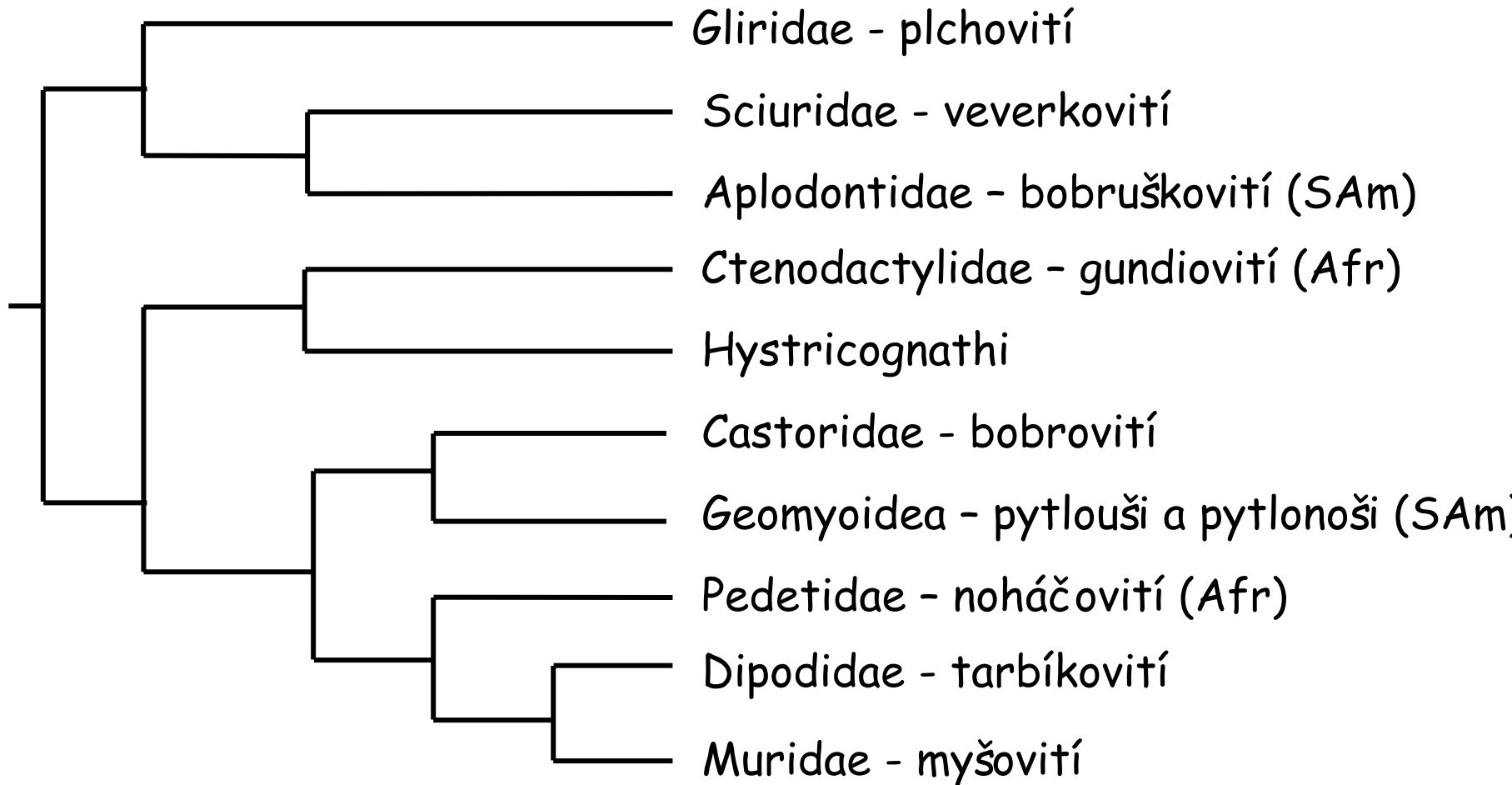
veverkočelistní (*Sciurognathi*)

bobruškovití (*Aplodontidae*)
veverkovití (*Sciuridae*)
bobrovití (*Castoridae*)
pytlonošovití (*Geomyidae*)
pytloušovití (*Heteromyidae*)
tarbíkovití (*Dipodidae*)
myšovití (*Muridae*)
šupinatkovití (*Anomaluridae*)
noháčovití (*Pedetidae*)
gundiovití (*Ctenodactylidae*)
slepcovití (*Spalacidae*)

dikobrazočelistní (*Hystricognathi*)

rypošovití (*Bathyergidae*)
dikobrazovití (*Hystricidae*)
skalní krysy (*Petromuridae*)
řekomyšovití (*Thryonomyidae*)
urzonovití (*Erethizontidae*)
činčilovití (*Chinchillidae*)
pakaranovití (*Dinomyidae*)
morčatovití (*Caviidae*)
kapybarovití (*Hydrochaeridae*)
agutiovití (*Dasyproctidae*)
pakovití (*Agoutidae*)
tukotukovití (*Ctenomyidae*)
osmákovití (*Octodontidae*)
činčilákovití (*Abrocomidae*)
korovití (*Echimyidae*)
hutiovití (*Capromyidae*)
+ velehutiovití (*Heptaxodontidae*)
nutriovití (*Myocastoridae*)

Rodentia

Hystricognathi = rypoši (Bathyergidae), dikobrazi (Hystricidae), morčata (Caviidae), činčily (Chinchilliidae), kapybary (Hydrochoeridae), nutrie (Myocastoridae)

Muridae - myšovití (1300) vč. křečkovití (Cricetidae), hrabošovití (Arvicolidae), rychlá evoluce

Glis glis

Marmota marmota

Spermophilus fulvus

Sciurus vulgaris

Aplodontia rufa - bobruška

Ctenodactylus gundi - gundi

Heterocephalus glaber - rypoš lysý
Heliophobius argenteocinereus - rypoš stříbřitý

Hydrochoerus hydrochaeris - kapybara

Dolichotis patagonum - mara stepní

paka horská - aguti

dikobraz obecný

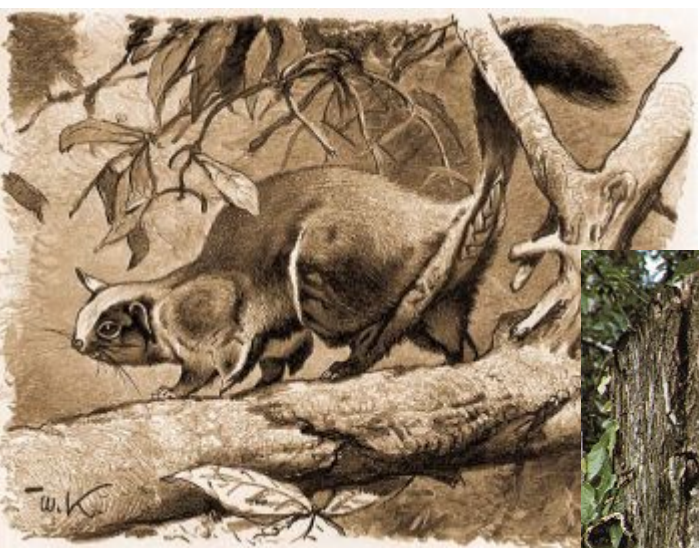
urzon kanadský

bobr kanadský

pytlonoš nížinný

šupinatka

pytlouš mexický

noháč jihoafrický - *Pedetes capensis*

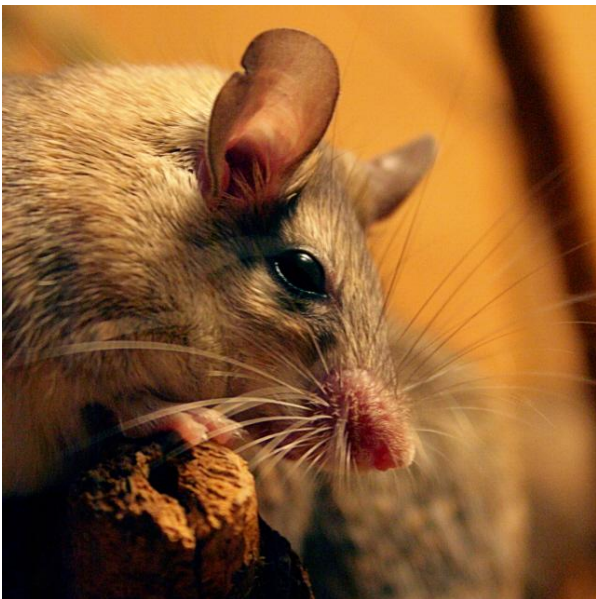

slepec malý - *Nannospalax leucodon*

tarbík egyptský - *Jaculus jaculus*

myš bodlinatá - *Acomys cahirinus*

slepuška krtčí - *Ellobius talpinus*

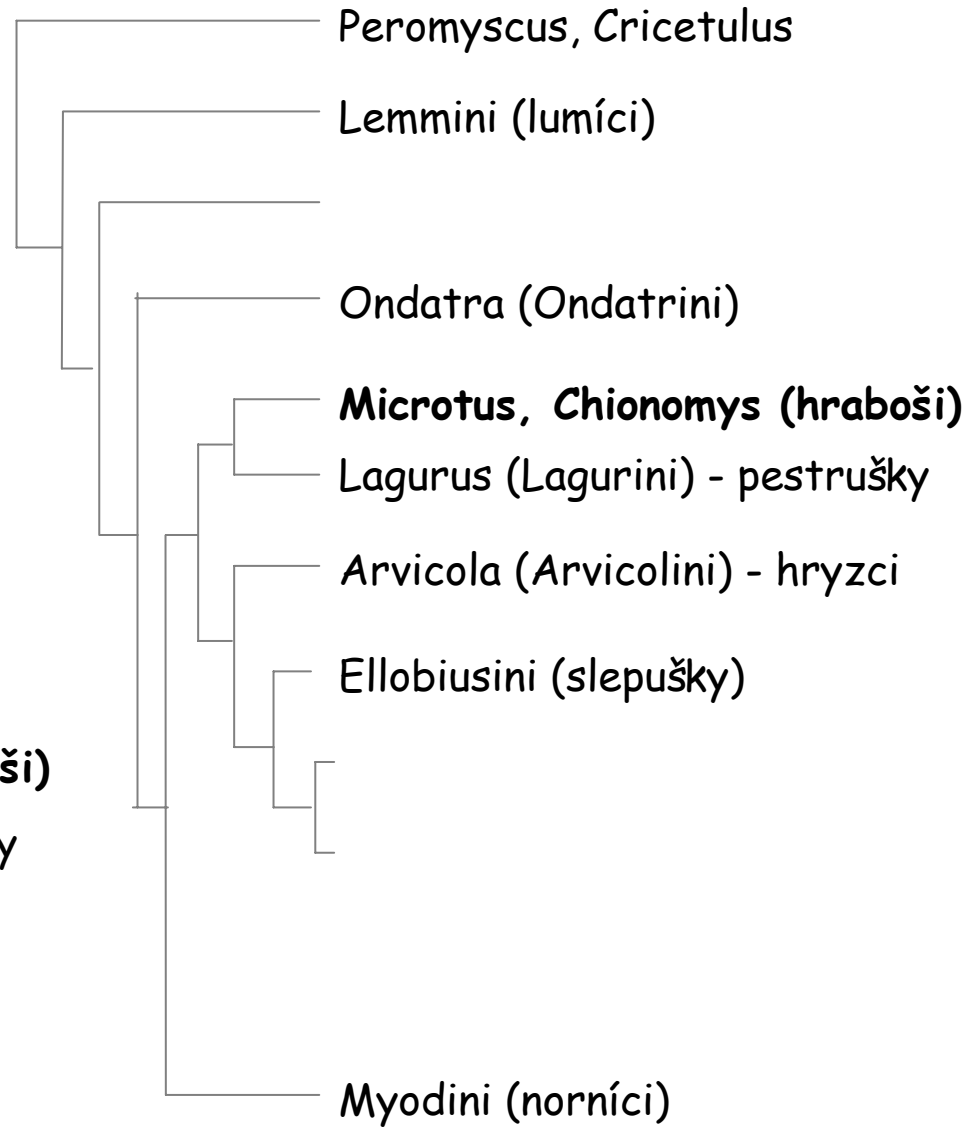
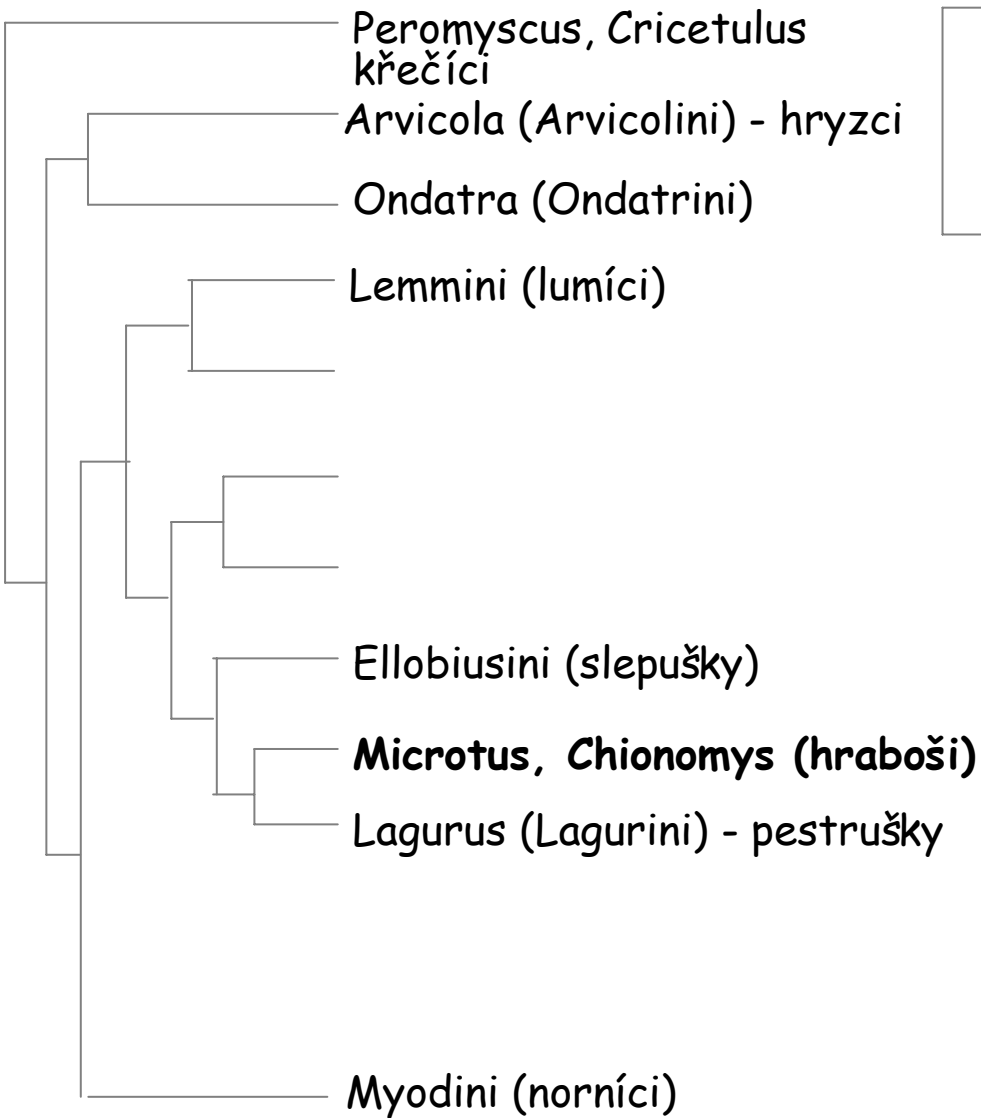

pestruška - *Lagurus*

lumík norský - *Lemmus lemmus*

Microtinae - hrabošovité

Arvicolinae

voles, lemmings, muskrat

Murinae

Old World rats and mice

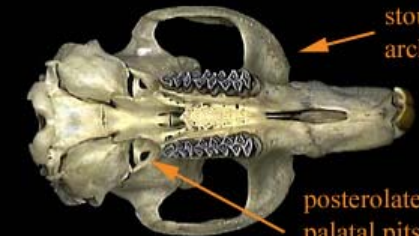

postorbital crest or process
formed on squamosal

myomorphous, sciurognathous,
key-hole shaped infraorbital

myomorphous, sciurognathous,
key-hole shaped infraorbital

stout zygomatic
arches and plate

cheekteeth prismatic,
hypsodont

posterolateral
palatal pits

cheekteeth of most species
have 3 distinct rows of cusps

